

**БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ
НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ**

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ
ОСВІТИ**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Вченою радою

**Білоцерківського інституту неперервної
професійної освіти**

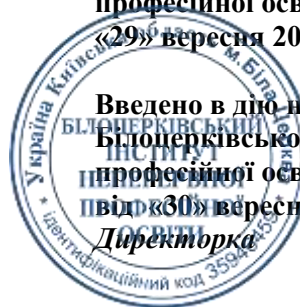
«29» вересня 2021 року протокол № 7

**Введено в дію наказом директорки
Білоцерківського інституту неперервної
професійної освіти**

від «30» вересня 2021 року № 01-01/68 О.Д.

Директорка

В.В. Сидоренко

СИЛАБУС

навчальної дисципліни

«Практична психологія конфліктів»

Шифр за ОП	<u>ВК.1</u>
Галузь знань	<u>05 Соціальні та поведінкові науки</u>
Спеціальність	<u>011 Освітні, педагогічні науки</u>
Освітня програма	<u>053 Психологія</u>
Рівень вищої освіти	<u>Другий (магістерський)</u>
Рік навчання	<u>II, семестр 3</u>
Вид дисципліни	<u>професійна підготовка, вибіркова</u>
Форма навчання	<u>заочна</u>

РОЗГЛЯНУТО І СХВАЛЕНО
на засіданні кафедри педагогіки,
психології та менеджменту
Білоцерківського інституту неперервної
професійної освіти
(протокол № 7 від «08» вересня 2021 р.)

завідувач кафедри

І.С. Грозний

1. Інформація про викладача

Прізвище, ім'я, по-батькові:	Максимов Микола Володимирович
Науковий ступінь (спеціальність):	доктор психологічних наук, спеціальність 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія
Вчене звання (спеціальність):	доцент
Посада:	професор кафедри педагогіки, психології та менеджменту Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти
ORCID:	https://orcid.org/0000-0003-2236-0915
Профіль:	Web of Science Researcher ID: H-5506-2018 Scopus Author ID: 57201299133 https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=list_works&hl=uk&user=UTvpIO0AAAAJ
e-mail:	agorava@ukr.net
Контактний телефон:	+38-067-272-22-47

2. Інформація про курс навчальної дисципліни

Кредити ЕКТС:	5
Лекції:	10
Лабораторні заняття:	–
Практичні заняття:	10
Самостійна робота :	130
Курсова робота:	–
Вид контролю:	залік
Мова викладання:	українська
Форма викладання:	очна/дистанційна (з використанням LMS «Профосвіта». Режим доступу: https://profosvita.org/course/view.php?id=702)

3. Інформація про доступність в мережі

Профіль навчальної дисципліни	LMS «Профосвіта». Режим доступу: https://profosvita.org/course/view.php?id=702
Репозитарій навчальної дисципліни	Доступ надається в індивідуальному порядку
Консультації	Онлайн-консультації за попередньою домовленістю: (Viber: +38-067-27-222-47) в робочі дні з 9.00 до 17.00

4. Перелік компетентностей та результатів навчання, що забезпечує навчальна дисципліна

Компетентності:

ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК3. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК4. Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК6. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

ЗК7. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

СК1 Здатність здійснювати теоретичний, методологічний та емпіричний аналіз актуальних проблем психологічної науки та практики.

СК4. Здатність здійснювати практичну діяльність (психодіагностичну, консультаційну, корегувальну, психотерапевтичну, тренінгову, реабілітаційну, духовно-психологічну, ресоціалізаційну, прогностичну тощо) з використанням науково верифікованих методів та технік.

СК5. Здатність організовувати та реалізовувати просвітницьку та освітню діяльність у сфері психології.

СК9. Здатність дотримуватися у фаховій діяльності норм професійної етики та керуватися загальнолюдськими цінностями.

СК10. Здатність розробляти та впроваджувати інноваційні методи психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях, здійснювати психологічний супровід з урахуванням особливостей психоемоційних станів та світоглядних позицій та інші

Програмні результати навчання, досягнення яких забезпечує навчальна дисципліна:

РН1. Здійснювати пошук, опрацювання та аналіз професійно важливої інформації із різних джерел із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, здійснювати реферування наукових джерел. Обґрунтовувати власну позицію, робити самостійні висновки.

РН4. Розробляти програми психологічних інтервенцій (тренінг, консультування, корекція, психотерапія тощо) проводити їх в індивідуальній та груповій роботі, оцінювати якість і ефективність власної діяльності, визнавати провідні напрями надання психологічної допомоги та підтримки.

РН5. Робити психологічний прогноз щодо розвитку особистості, груп,

організацій, презентувати власні способи розв'язання психологічних і проблем узагальнювати емпіричні дані, формулювати теоретичні висновки.

РН6. Здійснювати адаптацію та модифікацію існуючих наукових підходів і методів до конкретних ситуацій професійної діяльності

РН10. Вирішувати етичні дилеми з опорою на норми закону, етичні принципи та загальнолюдські цінності, демонструвати соціальну відповідальність та свідому поведінку, сповідувати гуманістичні та демократичні цінності.

РН13. Застосовувати інноваційні методи психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях з урахуванням їх світоглядних позицій та культуральних цінностей, розробляти програми психологічного супроводу освітньої та професійної діяльності

5. Методи навчання

Навчання не залежно від форми викладання (очна чи дистанційна) передбачає використання словесних (лекція, розповідь, пояснення, бесіда), наочних (ілюстрація, демонстрація, спостереження) та практичних (практична робота, тренувальні і творчі вправи) методів навчання.

Під час лекційних занять використовуються презентації, які поєднують словесні та наочні методи навчання, що дає можливість здобувачам вищої освіти акумулювати знання.

Під час практичних занять застосовуються словесні та практичні методи навчання, які спрямовані на формування у здобувачів вищої освіти здібностей пізнання, а саме: дискусії, індивідуальна та командна форма роботи, кейси.

Самостійна робота базується на наочних та практичних методах навчання і направлена на самостійне оволодіння здобувачами вищої освіти знаннями за темами навчальної дисципліни.

6. Мета і завдання навчальної дисципліни

Метою вивчення навчальної дисципліни є ознайомлення студентів із практичними підходами обрання стратегії поведінки в конфліктних ситуаціях, вироблення навичок і вмінь щодо засобів супротиву та протидії у конфліктних ситуаціях. Оволодіння сучасними підходами та інструментами для вирішення конфліктів в практичній площині.

Завдання вивчення навчальної дисципліни:

- Знання та розуміння предметної області психології конфлікту;
- Знання основних концепцій психології конфлікту
- Знання про засоби протидії маніпулятивній поведінки;
- Знання про стратегії та шляхи рішення у конфліктних ситуаціях;
- Оволодіння навичками виявляти причини виникнення конфліктів, визначати ознаки їх прояву, види, типи, спрямованість і межі поширення;
- Засвоєння моделей поведінки у конфлікті, правил організації безконфліктної взаємодії, урегулювання та вирішення конфліктів;
- Залучення до самостійного прийняття рішень у ході створеної у діловій грі конфліктної ситуації;

- Оволодіння психологічними прийомами виходу з конфліктних ситуацій.
- Категоріальний апарат конфліктології;
- Структуру конфлікту, типологію конфліктів, динаміку протікання конфліктної взаємодії;
- Основні правила безконфліктного спілкування;
- Особистісні характеристики, що впливають на конфліктність і динаміку конфлікту;
- Найефективніші методи діагностики і попередження конфліктів;
- Стратегії поведінки у конфлікті, які б сприяли нейтралізації конфлікту і зводили до мінімуму його негативні наслідки;
- Сучасні технології попередження й зняття стресу в конфліктних ситуаціях.

7. Міждисциплінарні зв'язки

Перелік дисциплін, вивчення яких має передувати навчальній дисципліні (пререквізити): психологія особистості, соціальна психологія, соціологія, політична психологія, загальна психологія

Перелік дисциплін, які мають вивчатися одночасно або безпосередньо після вивчення навчальної дисципліні (кореквізити): вікова психологія, психологія життєвих криз, психологія посттравматичного стресового розладу

8. Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Конфлікт як об'єкт вивчення

Тема 1. Предмет і методи, які використовуються у психології конфліктів.

Конфлікт як тип соціальної і психологічної взаємодії. Об'єкт і предмет психології конфлікту. Методи вивчення конфліктів (методи вивчення й оцінки особистості, методи вивчення й оцінки груп, методи діагностики й аналізу конфлікту, методи керування конфліктами). Виникнення і розвиток представлень вітчизняних і закордонних дослідників про психологію конфлікту.

Тема 2. Феномен психології конфлікту. Витоки, причини та рушійна сила конфлікту.

Поняття «конфлікт». Підходи до визначення поняття «конфлікт». Конфлікт і конфліктна ситуація. Сутність конфлікту. Структура конфлікту: об'єкт конфлікту; сторони конфлікту; образ конфліктної ситуації; зовнішня внутрішня позиції сторін, мотиви конфлікту, психологічні складові конфліктні взаємодії. Виникнення конфлікту і його механізми. Динаміка конфлікту (перед конфліктна ситуація, інцидент, ескалація, кульмінація, завершення). Фази конфлікту (початкова фаза, фаза підйому, пік, фаза спаду). Підходи до класифікації функцій конфлікту.

Тема 3. Динаміка конфлікту.

Сутність, учасники і суб'єктивна складова конфлікту. Сфери розгортання конфліктів. Типології конфліктів (по суб'єкті конфлікту,

характерові виникнення, сферам життєдіяльності, спрямованості впливу, ступеня прояву, тривалості протікання й ін.). Міжособистісні конфлікти. Міжгрупові і внутрішньо групові конфлікти. Сімейні конфлікти. Політичні конфлікти. Етнічні конфлікти. Конфлікти в управлінській діяльності.

Тема 4. Психологічні особливості і теорії поведінки особистості у конфлікті.

Технології попередження конфліктів. Попередження різних видів конфліктів (внутрішньо особистісних, міжособистісних, сімейних, етнічних і ін.). Соціально-психологічні методи попередження конфліктів. Технології керування поведінкою у конфлікті. Стратегії поведінки в конфлікті і їхній класифікації (суперництво, співробітництво, компроміс, утеча, пристосування). Вплив на вибір стратегії поведінки в конфлікті особистісних якостей учасника. Методи саморегуляції і формування стресостійкості (концентрація і релаксація). Аутотренінг. Переговори в конфліктних ситуаціях.

Змістовий модуль 2. Засоби контролювання конфліктної взаємодії

Тема 5. Технологія ефективного спілкування і раціональної поведінки у конфлікті.

Спрямованість і ефективність спілкування у конфлікті. Раціональність поведінки у конфлікті. Позиція учасників конфлікту. Складова управління конфліктами. Технології ефективного спілкування та раціональної поведінки у різних конфліктних ситуаціях. Особистісні можливості оцінки конфлікту.

Тема 6. Психологія переговорного процесу при розв'язанні конфліктів.

Організація переговорного процесу у конфлікті. Методики припинення і розв'язання конфліктів. Ефективність відносин у конфлікті. Самооцінка поведінки у конфлікті. Поняття і розвиток емпатії у конфлікті. Деструктивність поведінки у конфлікті.

Тема 7. Види емоційних станів, які суттєво впливають на поведінку у конфліктній ситуації. Внутрішньо особистісні конфлікти.

Поняття та сутність емоційного стану. Види емоційних станів. Тривалість і напруженість конфліктів при змінах емоційних станів конфліктантів. Динаміка нагромадження порушень емоційних станів конфліктантів. Поняття внутрішньо особистісних конфліктів. Моделі поведінки сторін у конфлікті психічно хворих осіб. Психологічні засоби і механізми розв'язання внутрішньо особистісних конфліктів.

Тема 8. Психологічні особливості розв'язання і попередження конфліктів. Міжособистісні і групові конфлікти.

Теорії поведінки особистості у конфлікті. Психологія розв'язання і попередження конфліктів. Міжособистісні і групові конфлікти. Психологічні особливості відносин між конфліктантами. Специфіка управління груповими конфліктами. Конфлікти в організаціях з різною формою власності. Профілактика виробничих конфліктів.

Тема 9. Медіація як засіб вирішення конфліктів.

Поняття медіації у конфлікті. Вибір медіатора конфліктуючими сторонами. Стратегія поведінки, права і обов'язки медіатора.

Конструктивність поведінки медіатора у конфлікті. Типи вирішення медіатором різних конфліктних ситуацій. Особливості відносин між конфліктуючими сторонами і медіатором. Модель поведінки медіатора у конфліктах.

9. Структура курсу та форма контролю знань

Номер тижня	Вид занять	Тема заняття або завдання на самостійну роботу	Кількість				Балів (max)
			годин				
			лк.	лаб.	пр.	СРС	
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. КОНФЛІКТ ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ							
1	Лекція 1	Предмет і методи, які використовуються у психології конфліктів	2				3
	Практичне заняття 1	Предмет і методи, які використовуються у психології конфліктів			2		6
	Самостійна робота 1	Феномен психології конфлікту. Витоки, причини та рушійна сила конфлікту				29	8
1	Лекція 2	Динаміка конфлікту	2				3
	Практичне заняття 2	Динаміка конфлікту			2		6
	Самостійна робота 2	Психологічні особливості і теорії поведінки особистості у конфлікті				30	9
1	Самостійна робота	Підготовка до ПМК 1				6	
	ПМК 1	Підсумковий контроль за змістовий модуль 1					10
Всього за змістовий модуль 1 – 73 год.			4		4	65	45
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ЗАСОБИ КОНТРОЛЮВАННЯ КОНФЛІКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ							
2	Лекція 3	Технологія ефективного спілкування і раціональної поведінки у конфлікті	2				3

	Практичне заняття 3	Психологія переговорного процесу при розв'язанні конфліктів			2		6
	Самостійна робота 3	Психологія переговорного процесу при розв'язанні конфліктів				29	9
2	Лекція 4	Види емоційних станів, які суттєво впливають на поведінку у конфліктній ситуації. Внутрішньо особистісні конфлікти	2				3
	Практичне заняття 4	Види емоційних станів, які суттєво впливають на поведінку у конфліктній ситуації. Внутрішньо особистісні конфлікти			2		6
2	Лекція 5	Психологічні особливості розв'язання і попередження конфліктів. Міжособистісні і групові конфлікти	2				3
3	Практичне заняття 5	Психологічні особливості розв'язання і попередження конфліктів. Міжособистісні і групові конфлікти			2		6
	Самостійна робота 4	Медіація як засіб вирішення конфліктів.				30	9
	Самостійна робота	Підготовка до ПМК 2				6	
	ПМК 2	Підсумковий контроль за змістовий модуль 2					10
Всього за змістовий модуль 2 – 77 год.			6		6	65	55

Залік					
Всього з навчальної дисципліни – 150 год.	10		10	130	100

Поточний контроль здійснюється впродовж кожного практичного заняття (всього за ЗМ 1 – 12 балів, ЗМ 2 – 18 балів).

Контроль самостійної роботи здійснюється впродовж кожного заняття (всього за СРС 1 – 29 балів, СРС 2 – 30 балів, СРС 3 – 29 балів, СРС 4 – 30 балів).

Підсумковий модульний контроль (дистанційне тестування) складається із 2 модулів (всього за ПМК 1 – 10 балів, ПМК 2 – 10 балів).

Підсумковий контроль – залік, що є результатом суми балів за усіма видами робіт (ЗМ 1 + ЗМ 2 + ПМК 1 + ПМК 2 + СРС 1-4).

10. Політика курсу навчальної дисципліни

Політика щодо відвідування. Відвідування лекцій та практичних занять є обов'язковим. За відвідування 1 лекції нараховується 3 бали. За об'єктивних причин (хвороба, міжнародне стажування) навчання може відбуватись дистанційно за умови погодження із викладачем. У цьому випадку за відвідування лекційних та практичних занять бали нараховуються за результатами тестування за темою лекції / практичного заняття.

Політика щодо діяльності на заняттях. Під час практичних занять створюється творчий простір для формування практичних умінь і навичок роботи у соціумі, зокрема у колективі. На заняттях обов'язковим є дотримання правил роботи у групі, шанобливе ставлення до поглядів колег, налаштованість на дружню співпрацю та взаємодопомогу, роботу у команді. На заняттях вітаються прояви творчості, креативності та індивідуальний підхід. При оцінюванні враховується активність роботи на заняттях, теоретична підготовка, виконання практичних завдань та завдань для самостійної роботи. Всі види робіт доцільно виконувати в оговорений викладачем термін.

Політика щодо дедлайнів та перескладання. Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (практичне заняття – 2 бали; самостійна робота – 3 бали). Перескладання модулів відбувається із дозволу деканату за наявності поважних причин (хвороба, міжнародне стажування, тощо).

Політика щодо академічної доброчесності. Усі письмові роботи перевіряються на наявність плагіату і допускаються до захисту із коректними текстовими запозиченнями не більше 25 %. Списування під час підсумкового контролю та заліку заборонене (в т.ч. із використанням мобільних пристроїв). Мобільні пристрої дозволяється використовувати лише під час онлайн тестування. За плагіат та некоректну поведінку (у тому числі запізнення) знімаються штрафні бали. За плагіат – 25 балів; некоректну поведінку від 0,2 балів до 5 балів включно.

11. Система оцінювання навчальних досягнень

Навчальна дисципліна оцінюється за 100-бальною шкалою за видами навчальної діяльності.

Види робіт	Максимальна кількість балів
Відвідування лекцій	15
Участь у практичних заняттях (виступи, проблемні ситуації)	30
Самостійна робота (аналіз інформаційних джерел, підготовка повідомлень, опрацювання спеціальної літератури)	25
Тестування за змістовими модулями 1, 2 та 3	30
Залік	Сума балів за усіма видами робіт

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою
90 - 100	A	відмінно
82 - 89	B	добре
74 - 81	C	
64 - 73	D	
60 - 63	E	задовільно
35 - 59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0 - 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Навчально-методичне забезпечення

1. Методичні рекомендації до практичних робіт за навчальною дисципліною «Практична психологія конфліктів» (електронне видання, що знаходиться в репозитарії навчальної дисципліни).

2. Методичні рекомендації до самостійної роботи здобувачів вищої освіти за навчальною дисципліною «Практична психологія конфліктів» (електронне видання, що знаходиться в репозитарії).

13. Список рекомендованих джерел

ОСНОВНА:

- Єременко Л. В. Конфліктологія: навчальний посібник / Л. В. Єременко. Мелітополь: ФО-П Однорог Т. В., 2018. 219 с.
- Конфліктологія : навч. посіб. / Л. М. Герасіна, М. П. Требін, В. Д. Воднік та ін. — Х. : Право, 2012. — 128 с.

3. Петрінко В.С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.
4. Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціальнопедагогічний аспект. – [Навч.-метод. посібник] / – К.: ФОП Стеценко В.В. – 2016. – 192 с.
5. Соціальна конфліктологія: підручник / Л. Й. Гуменюк. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. – 564 с.
6. Boardman S., Horowitz S. Constructive Conflict Management and Social Problems: An Introduction // *Journal of Social Issues*. 1994. Vol. 50. No. 1. P. 1-12.
7. Boulding K. The Role of Conflict in the Dynamics of Society // *Current Research on Peace and Violence*. 1986. Vol. IX. No. 3. P. 98-102.
8. Burton J. Preface to the series. Introduction // *Conflict: Human needs theory* / Ed. by J. Burton. London, 1990. Vol. 2.
9. Burton J. The Theory of Conflict Resolution // *Current Research on Peace and Violence*. 1986. Vol. IX. No. 3. P. 125-130.
10. Callister R., Wall J. Japanese Community and Organizational Mediation // *Journal of Conflict Resolution*. April, 1997. Vol. 41. No. 2. P. 311-328.

ДОПОМІЖНА:

11. *Conflict and Conflict Resolution* / Ed. by J. Kakonen. Tampere, Finland, 1986. *Constructive Conflict Management: An Answer to Critical Social Problems?* // *Journal of Social Issues*. 1994. Vol. 50. No.1.
12. Coser L. *Conflict: Social Aspects* // *International Encyclopedia of the Social Sciences*. Ed. by D. Sills. 1968. Vol. 3. USA. P. 232-236.
13. Coser L. *Continuities in the Study of Social Conflict*. New York: Free Press, 1967.
14. Coser L. *The Functions of Social Conflict*. London: Routledge & Paul, 1968.
15. Dalton M. *Staff and Line Relationships — a Study of Conflicts* // *Human Relations in Administration* / Ed. by R. Dubin, 1961.
16. Deutsch M. *Constructive Conflict Resolution: Principles, Training and Research* // *Journal of Social Issues*. 1994. Vol. 50. No.1. P.13-32.
17. Goddard R. *The Healthy Side of Conflict* // *Management World*, 1986. Vol. 15. P. 8-12.
18. Greenhalgh L. *SMR Forum: Managing Conflict* // *Sloan Management Review*, Summer, 1986. P. 45-51.
19. Homey K. *Our Inner Conflicts*. London: K. Paul, 1946.
20. Johnson D., Johnson R. *Constructive Conflict in the Schools* // *Journal of Social Issues*. 1994. Vol. 50. No. 1. P. 117-137.
21. Klar Y., BarTal D., Kruglanski A. *Conflict as a Cognitive Schema: Toward a Social Cognitive Analysis of Conflict and Conflict Termination* // *The Social*

- Psychology of Intergroup Conflict. Theory, Research and Applications / Ed. By W Stroebe a. o. Berlin, 1988. P. 73-85.
22. Kressel K., Pruitt D. Themes in the Mediation of Social Conflict // Journal of Social Issues. 1985. Vol. 41. No. 2. P. 179-198.
23. Kumagai F., Strauss M. Conflict Resolution Tactics in Japan, India and the USA // Journal of Comparative Family Studies. 1983. Vol. XIY. No. 3. P. 377-392.
24. Levi J. Curriculum/Instruction in Conflict Resolution for Elementary and Secondary Education // Current Research on Peace and Violence. 1986. Vol. IX. No. 3. P. 145-158.
25. Lewin K. Resolving Social Conflicts. New York: McGraw Hill, 1948.
26. Prasow P. Conflict and Cooperation in Labor — Management Relations // Management of Conflict. Los Angeles, 1974.

Інтернет посилання

27. Конфлікт інтересів, підстави для його виникнення та шляхи врегулювання:
<https://chernivetska.land.gov.ua/zapobihannia-ta-vrehuliuvannia-konfliktu-interesiv-2/>
28. Конфлікти та булінг – статті про конфлікти в родині:
<https://childdevelop.com.ua/articles/conflict/>
29. Конфлікти: суть, види, стадії розвитку, методи подолання:
<https://osvita.ua/vnz/reports/management/13974/>
30. Методичні рекомендації щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів осіб, уповноважених на виконання функцій держави:
<https://www.mil.gov.ua/diyalnist/zapobigannya-proyavam-korupczii/metodichni-rekomendaczii-shhodo-zapobigannya-ta-vregulyuvannya-konfliktu-interesiv-osib-upovnovazhenih-na-vikonannya-funkczij-derzhavi.html>
31. <https://twirpx.com/file/524552/>
32. <https://knigi.tr200.ru/f.php?f...p=0>
33. <https://student-library.net/.../86-1-0-1043>
34. <https://alleng.ru/edu/philos3.htm>
35. <https://monsimulacres.at.ua/load/12>
36. <https://ladoshki.com/?books...29>
37. https://chitalka.info/gumaniratni_nauki.html
38. <https://konspect.com/philosophy.html>
39. <https://iphonebooks.info/1310-flosofya-spscherba>